

Akdeniz Üniversitesi
Dumlupınar Bulvarı
07058 Kampus
Antalya/TÜRKİYE

Akdeniz Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Gerontoloji Bölümü

Yaşlılık ve Kişilik

Prof. Dr. phil. habil. İsmail Tufan

Yaşlıların kişiliği hakkında pek çok doğru ve pek çok da yanlış algılamalara dayalı kararlar verilebilir. Yaşlandıkça kişiliğimiz nasıl bir gelişme gösterebilir? Yaşlılıkta insanın kişiliği birbirine benzer mi, yoksa yaşlandıkça kişilik özellikleri farklılaşır mı?

Kişilik nedir? En iyisi önce bunun cevabı verelim. Bir insan başka biri için "kişilik sahibi" diyorsa, bundan neleri anlamaktadır? Kişilik, sosyalizasyon sürecinde oluşan ve bu kavramla tanımladığımız özelliklerdir. Günlük konuşmalarda "kişilik sahibi" kavramı pozitif manada kullanılmaktadır. Kişilik sahibi denilen kişinin ikna gücü, çekiciliği, saygınlığı gibi çeşitli faktörlerin, bu kavramın kullanılmasında rolü vardır. Bunların tarafsız değerlendirmelerin bir ürünü olmadığı da bellidir.

Bilimsel açıdan hiçbir anlamı olmayan bu değerlendirmeleri terk edip, bilimsel düzleme indiğimizde, kişilik kavramının anlamları da değişir. Psikolojinin bir kavramı olan kişiliği tanımlayan iki teori öne çıkmaktadır: a) nomotetik tez ve b) ideografik tez. Birincisi, insanların davranış ve yaşantıları arasındaki benzerlikleri, ikincisi ise davranış ve yaşantıları arasındaki farklılıkları dikkate alır.

Bazı insanlar yaşlıları birbirine benzetir. Yaşlılığı, çocukluğa geri dönüş, olarak kabul edenlerde bu eğilim vardır. Gerontopsikolojik araştırmalardan biliyoruz ki, yaşantı ve davranış bakımından yaşlılar heterojen bir gruptur. Yaşlandıkça birbirimize benzemiyor, aksine benzerliklerimiz ayrılıyor. Dolayısıyla yaşlanma, ölünceye dek devam ediyor, kişilik özelliklerimizin devamlı değişim gösterdiği bir süreçtir.

Yaşlı hizmetlerinde, örneğin huzurevleri ve bakımevlerinde çalışan personelin daima bunu dikkate alması, hizmet sundukları yaşlı insanların *biyografisini*, yani sosyalizasyonunu gözden kaçırmamaları gerekir. Yaşlılar, tek kalıptan çıkmış bir "ürün" olarak kabul edilirse, o zaman göstermelik yaşlı hizmetleri ortaya çıkar. Hayatım boyunca unutamayacağım ve daha pek çok yazımda ve konuşmamda örnek olarak vereceğim tuhaf bir öneri, adını vermek istemediğim, bayan bir profesör hekimin yaşlılar için tavsiye ettiği "kırmızı yol" önerisidir.

Akdeniz Üniversitesi
Dumlupınar Bulvarı
07058 Kampus
Antalya/TÜRKİYE

Akdeniz Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Gerontoloji Bölümü

Kafasındaki "kalıbı" yaşlıların hayatına uygulamaya çalışan bu bayan hekimimiz, umalım yaşlandığında kendi önerisinin kurbanı haline gelmesin.

Hazır bundan söz etmişken, kişiliğin yaşlandıkça farklılaşacağına "tıbbi" örnekle cevap verelim: Midenin fonksiyonları bütün insanlarda aynıdır, ama midenin büyüklüğü insandan insana değişir. Nitekim beyin de öyle değil mi? İnsanın "ortalama" beyin ağırlığından söz edilir. Yani beynin fonksiyonları herkeste aynıdır, ama ağırlığı değişir. Ama yaşlandıkça beynin ağırlığındaki azalma, kişiliğin kayba uğradığına inanırsak, o zaman büyük bir yanılgıya da düşeriz. Bütün kültürlerde yaşlılık ve bilgelik arasında algılanan bağlantıların hayal ürünü olmadıkları, gerçek yaşamda bunun pek çok göstergesi olduğunu anımsayalım. Ölen her yaşlıyı, yanan kütüphaneye benzeten Afrikalı atasözü ne kadar da haklıdır!

Yaşlanma sürecinde insanın kişiliğindeki değişimleri dikkate aldığımızda, bu değişik kişilikleri nasıl sınıflandırabileceğimiz sorusunun da önemi artmaktadır. Tabii ki insanların kişilik özelliklerine dayanan sınıflandırılmaları sadece bilimde sıkça yapılan bir "tipolojik" girişimdir. Çünkü insanın bir tek değil, birçok kişiliği vardır. Buna rağmen kişilik özellikleri açısından psikologlar insanı altı sınıfta toparlamaktadırlar: Teorik insan, ekonomik insan, estetik insan, sosyal insan, iktidar insanı ve dindar insan. Belirttiğim gibi bu özellikler sadece belirli kriterlere göre yapılan, ama aslında aynı insanda aynı anda mevcut olan kişilik özellikleridir.

Bu bilindiğinden, büyük sorun, hangisinin bireyde ağırlık kazandığına cevap verilebilmesidir. Bunun cevabı verilirken, genellikle İstatistiğin yöntemlerinden yararlanır. *Faktör analizi*, bu sık kullanılan bir yöntemdir. Bu metotla kişilik özellikleri ufak bir sayıya indirgenir. Nitekim kişilik bakımından yedi milyar insanı altı kategoriye indirgeyerek değerlendirmekteyiz.

Cattel ve Eysenck, faktör analizine dayalı kişilik teorilerinin en tanınmış temsilcileridir. Cattel, 16 farklı temel kişilik özelliğine rastlamıştır. Ona göre kişiliğin en önemli yönleri, bu sayede dikkate alınabilmektedir. Eysenck ise insan kişiliğinin "bipolar" (çift kutuplu) olduğunu kabul eder. Örneğin emosyonel dengelilik ve emosyonal dengesizlik.

Freud'un teorisinde, insanın kişiliği "Es", "Ich" (Ben) ve "Über Ich" (Üst Ben) olarak adlandırdığı olguların birleşiminden doğar. "Es" (zevk prensibi), güdüsel ihtiyaçları; "üst

Akdeniz Üniversitesi
Dumlupınar Bulvarı
07058 Kampus
Antalya/TÜRKİYE

Akdeniz Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Gerontoloji Bölümü

ben" (kontrol prensibi) toplumsal normaları ve ahlaki tasavvurları ifade eder. "Ben" (realite prensibi) ise ikisi arasında köprü vazifesini görür.

Yaşlılara hizmet sunanlar, yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamak için yaptıkları bütün girişimlerde, yaşlıların farklı kişiliğini dikkate almak zorundadırlar. Yine bir örnekle bu konuda algıladığım bir sorunu dile getirmek istiyorum: 2000 yılından başlayarak yaşlıların ihtiyaçları üzerine çeşitli araştırmalar yaptım ve bunları dile getirmeye çalıştım. Başlangıçta önemsenmeyen önerilerimiz, bugün "yanlış kopyalandıklarını" görüyor ve üzülüyorum. Çünkü zararı bana değil, yaşlılara dokunuyor. Yaşlı Hizmetleri alanında görevli devletimizin temsilcileri, birkaç saat gelip çalışmalarımızı yerinde gördükten sonra "ben de yaparım" düşüncesiyle modelimizi başka yerlerde uygulatabileceğini kabul ederek, adımlar attılar. Kendilerini bu eylemlerinden ötürü çok takdir ettim, ama bu, hatanın gözardı edilmesi için bir gerekçe olmadığından, burada dile getirilmesi gerekir. Her ne kadar bu devletimizin temsilcilerine "tesisi" gösterdiysek de, birkaç saatte 25 yıllık bilgi ve tecrübeleri anlatamazdık. Bunların sentezinden ortaya çıkan modelimizin onlar tarafından da uygulanması, bizim için bir şereftir, ama açacağı zararları göz önüne alınca, buna ne kadar layıkız sorusu ortaya çıkmakta ve bundan memnuniyetle vazgeçebileceğimize inanmaktayım. Dedğim gibi kişilik, zor bir kavramdır. Yaşlandıkça değişir; kimilerinde olumsuz kimilerinde olumlu yöne doğru ilerler. Biz gerontologlar her zaman karşımızdaki kişinin, yaşlanma sürecinde uğradığı kişilik değişimlerinin araştırılmasını talep eder, bunun birey ve toplum açısından anlamlarını ortaya koymanın önemini vurgularız. Kimileri bize kulak verir ve gerçekten dinler, ya da dinlermiş gibi yapar. Peki siz...